

A VÁLASZTÓI JOG VÉDELME ÉS KAPCSOLATA A BÜNTETŐJOGGAL A KÉT HÁBORÚ KÖZÖTTI ÉVEKBEN

HOLLÓSI Gábor

tudományos főmunkatárs (VERITAS Történetkutató Intézet)

„Közismert az olasz módszer, amelynél néhány szavazatot fel kell áldozni oly módon, hogy a pártnak első választói nem teszik be az elnöktől kapott szavazólapot a borítékba, hanem azt kicsempészik; ezekre a szavazólapokra beírják a párt javára szóló keresztet és a következő szavazók, akiket ellenőrizni kívánnak, az ily módon preparált szavazólapokkal mennek be, ezeket helyezik el a borítékban és az elnöktől kapott szavazólapot kell nekik is kihozniok. Természetesen láncolatosan folyik tovább a dolog, az üres szavazólapokat mindig ellátják kereszttekkel.”

(*Acsay Tihamér, 1934.*)¹

1. Bevezetés

Tanulmányunkban nem a választási visszaéléseket vizsgáljuk meg – mely kérdés a kutatók érdeklődését inkább felkeltette² –, hanem egyrészt azokat a jogszabályi rendelkezéseket, amelyek a '20-as és a '30-as években a választási visszaélések – például a mottóban foglalt eset – büntetőjogi következményeit állapították meg. E tekintetben nem pusztán leírást kívánunk adni, hanem a korabeli szakirodalom alapján felhívjuk a figyelmet bizonyos visszasságokra is, illetve az utókor szemszögéből nézve törekszünk a rendszer jelentősebb problémáit is feltárni. Másrészt – mivel a büntetőjogi védelem fogalmát tágan értelmezzük –, a választási bűncselekményeket és azok büntetéseit megelőzően a büntetett előélet választójogra gyakorolt hatását is elemezzük, a célból, hogy a korszak választójogi jogszabályainak valamennyi

¹ ACSAY Tihamér: *Lajstromos szavazás egyéni választással. A választójog kérdései*. Budapest, Magyar Nemzetpolitikai Társaság, 1934. 18.

² Érdekességként említjük meg: PAMLÉNYI Ervin: *A Horthy-korszak választási visszaélései*. Budapest, Hazafias Népfront, 1958.

büntető rendelkezését összegyűjtve, itt egy helyen kezeljük. Természetesen ismert előttünk a kor híres büntetőjogásza, Angyal Pál kézikönyve, amelynek a IX. kötete tartalmazza a választási bűncselekményeket.³ A precíz különös részi dogmatika⁴ alkalmazását azonban csaknem 90 év távlatában már feleslegesnek tartottuk, célunk pusztán az, hogy az Olvasónak – immár történeti szemszögből – a kérdéstről áttekinthetést nyújtsunk.

2. A büntetés és a büntetett előélet hatása a választójogosultságra

2.1. A „cselekvő” (aktív) választójogot kizáró okok

Két szempontot kell elkülönítenünk, amikor a büntetés hatását vizsgáljuk a választójogosultságra: egyrészt, hogy a büntetés időtartama alatt megmaradt-e az elítélt személy választójogosultsága, másrészt, hogy a büntetés kitöltése után még mennyi ideig volt köteles a szavazástól való távolmaradásra. Szinte a korszak egészét jellemzi, hogy a büntetőtörvénykönyv⁵ és a választási jogszabályok vonatkozó rendelkezései egymást részben-egészben átfedik, ami az áttekinthetőséget jelentősen megnehezítette a kortárs jogászok számára is.

A Csemegi-kódex a politikai jogok felfüggesztését mellékbüntetésként alkalmazta, szabadságvesztéssel járó főbüntetéssel (fegyház, államfogház, börtön, fogház) párhuzamosan.⁶ A Friedrich-féle 1919-es választójogi rendelet a választójogból való kizárást más elv szerint állapította meg: azt zárta ki, aki büntetett vagy nyereségvágyból elkövetett vétség miatt bünvádi eljárás alatt állt, vagy jogerősen el volt ítélve.⁷ A szabályozás igazán csak az 1922-es Bethlen-féle rendeletben kezdett differenciálódni, amikor amellet, hogy a választójogból kizárásra került minden szabadságvesztés-büntetésre ítélt személy a büntetés kiállásáig, a nyereségvágyból elkövetett, illetve a rendeletben kifejezetten felsorolt más bűncselekmények miatt szabadságvesztés-büntetésre ítélteteket kizárták vétség esetén a büntetés kiállásától számított további 5, büntetett esetén pedig további 10 évig.⁸ Jól megfigyelhető a szabályozásban, ahogy megjelenik a büntetett

³ ANGYAL Pál: *A magyar büntetőjog kézikönyve*. Budapest, Athenaeum, 1928–1942. IX. kötet: *Izgatás; Magánosok elleni erőszak; Választójog büntetőjogi védelme; Vallás elleni bűncselekmények*. 1932. A választójog büntetőjogi védelme: 100–139.

⁴ A bűncselekmények elkövetője, tárgya, elkövetési magatartása, a szándékosság, a célzatosság és az elkövetés befejezettsége szerinti elemzését értjük ez alatt.

⁵ 1878. évi V. törvénycikk a magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekéről és vétségekről. Az ún. Csemegi-kódex általános része 1951-ig, különös része pedig 1962-ig volt hatályban.

⁶ 1878. évi V. tc. 54. §.

⁷ A magyar kormány 1919. évi 5.985. M. E. számú rendelete, a nemzetgyűlési, törvényhatósági és községi választójogról, 3. § 2. pont.

⁸ A m. kir. minisztérium 1922. évi 2.200. M. E. számú rendelete, az 1922. évben összeülő nemzetgyűlés tagjainak választásáról, 5. § 8., 9. és 11. pontok. A rendelet a következő bűncselekményeket nevesíti: felségsértés, az államfő bántalmazása és megsértése, hűtlenség, lázadás, csoport által elkövetett hatóság elleni erőszak, kémkedés, izgatás (többségükben 1878. évi V. tc.) és az állami és társadalmi rend felforgatására vagy megsemmisítésére irányuló, illetve a magyar állam és a magyar nemzet megbecsülése

előélet választójogra gyakorolt hatása, de egyúttal jól érzékelhető a választójogi rendelet szerinti kizárásnak és a büntetőtörvénykönyvben foglalt mellékbüntetésnek a nem egészen tisztázott viszonya, áthallása. Az 1925-ös törvény az említett rendelkezést nem változtatta meg,⁹ pusztán a már korábban is felsorolt bűncselekményeket kiegészítette a katonai megfelelőikkel.¹⁰ Ami a politikai jogok felfüggesztésének mellékbüntetésével való „áthallást” illeti, az 1938-as törvény igen jelentős előrelépést tett azzal, hogy a választójogból való kizárásról a büntetés ideje alatt már nem rendelkezik. A büntetés kiállása utáni szabályokat viszont jelentősen megszigorította: a kizárás büntett esetén elérte a 15 évet is, ha azt nyereségvágyból követték el, vagy ha az elítélt szigorított dologházban¹¹ töltött idő vagy legalább kétévnyi szabadságvesztés-büntetés után lett ismét szabad, a 10 évet pedig bármilyen más, akármilyen rövid ideig tartó szabadságvesztés-büntetéssel sújtott büntett miatt.¹² Ha tehát valakit 1938-ban ítélték el és 1940-ben szabadult ki, elvileg csak 1955-ben lett volna lehetősége ismét szavazni, akkora azonban már egészen más mederben folytak a történelem eseményei. Az 1938-as törvény a nyereségvágyból elkövetett és más, a törvényben kifejezetten meghatározott vétségek¹³ esetében az 5 éves kizárást továbbra is alkalmazta, de még akkor is, ha az elkövetőt a bíróság ‘csak’ pénzbüntetéssel sújtotta.¹⁴

Külön szabályok vonatkoztak a dologházba utaltakra:¹⁵ az 1922-es rendelet és az 1925-ös törvény szerint is az ilyen személyek a dologházi őrizetet kiállása után, ha kihágás miatt kerültek oda, további 5 évig, „egyéb esetekben” pedig további 10 évig

ellen irányuló bűncselekmények (1921. évi III. törvénycikk az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről). Megjegyezzük, hogy a 11. pont a 8. pont „szándékos” jelzőjét feleslegessé teszi, 1925-ben törölték is.

⁹ Felhívjuk a figyelmet, hogy a <http://www.1000ev.hu> elektronikus oldalon az országgyűlési képviselők választásáról szóló 1925. évi XXVI. törvénycikk 7. § (1) bek. 8. és 9. pontjai helytelenül, a korabeli nyomtatott változattól eltérően lettek feltüntetve. A nyomtatott változattal szemben, itt a két pontot mindössze a nyereségvágyból való elkövetés különbözteti meg, ami nyilvánvalóan értelmetlen, hiszen így a 8. pont voltaképpen a 9. pont része. Ld. még: 12. pont, továbbá: *Corpus Juris Hungarici. Magyar Törvénytar. 1925. évi törvénycikkek*. Budapest, Franklin-társulat, 1926. 155.

¹⁰ A Katonai Büntetőtörvénykönyvből hivatkozott bűncselekmények: felségárulás, esküvel fogadott katonai szolgálati kötelesség megszegésére való csábítás vagy segítségnyújtás, nyilvános erőszakoskodás, felkelés, lázongás, közcsendháborítás, a közcsend és rend elleni vétség. 1925. évi XXVI. tc. 7. § (1) bek. 16. pont. Az 1855-ös katonai büntetőkódexről ld. KARDOS Sándor: *A magyar katonai büntetőjog múltja és jelene*. PhD értekezés. Debrecen, 2003. 91–98. <http://www.debreceniitlotabla.hu/doc/bunteto/Kardos/MagyarKatonaiBuntetojog.pdf>

¹¹ Ld. a Csemegi-kódex második büntetőnovelláját: 1928. évi X. törvénycikk a büntető igazságszolgáltatás egyes kérdéseinek szabályozásáról, 36. §. Vö. az internálás intézményével.

¹² 1938. évi XIX. törvénycikk az országgyűlési képviselők választásáról, 28. § (1) bek. 1. pont.

¹³ A felsorolás nagyjából egyezik az 1925. évi törvényben foglaltakkal (ld. a 8. sz. jegyzetet), itt relevanciája azonban csak a bűncselekmények vétségi alakzatainak van. 1938-ban már új katonai büntetőkódex volt hatályban: 1930. évi III. törvénycikk a katonai büntetőtörvénykönyv életbeléptetéséről és a közönséges büntetőtörvények egyes rendelkezéseinek ezzel kapcsolatos módosításáról és kiegészítéséről.

¹⁴ 1938. évi XIX. tc. 28. § (1) bek. 2. pont. Érdekességként említjük meg, hogy 1938-ig a nyilvános helyen botrányt okozó részegség is kizáró ok volt bizonyos feltételek mellett. Ld. 2.200/1922. M. E. sz. rendelet 5. § 7. pont és 1925. évi XXVI. tc. 7. § (1) bek. 7. pont.

¹⁵ Ld. 1913. évi XXI. törvénycikk a közveszélyes munkakerülőkről.

nem voltak választójogosultak.¹⁶ Ez a külön szabály 1938-ban szűnt meg, amikor a közveszélyes munkakerülést az új törvény a vétségek felsorolásába beillesztette. Végül megemlítjük, hogy a választójogát 5 évre elvesztette, akit a választójogi törvény szerinti fegyelmi eljárásban ítélték el 1925-től kezdve¹⁷ (a későbbiekben térünk ki a fegyelmi eljárás esteire), továbbá, hogy már 1922-től örökre kizárták a választójogból azt, aki háború idején átpártolt az ellenséghez.¹⁸

2.2. A „szenvedő” (passzív) választójogot (megválaszthatóságot) kizáró okok

Az 1922-es Bethlen-féle rendelet szerint, akit szabadságvesztés-büntetésre ítélték, a büntetés kiállításától számítva a rendeletben kifejezetten meghatározott vétség¹⁹ esetén 10 éven, illetve bármilyen büntett esetén 15 éven belül nem lehetett országgyűlési képviselővé választani, akit pedig nyereségvágyból elkövetett bűncselekmény miatt két évet meghaladó szabadságvesztés-büntetésre, vagy rágalmazásért vagy izgatásért három ízben ugyancsak szabadságvesztés-büntetésre ítélték, örökre elvesztette a lehetőséget annak, hogy a választásokon képviselőjelöltként tudjon indulni.²⁰ Teljesen logikusnak tekinthető az, hogy a büntetett előélet következményeit a passzív választójogosultságra nézve a rendelet az aktív választójogosultsághoz képest szigorúbban szabályozta (vö. az 5–10 éves és az előbb említett 10–15 éves szabályokat), hiszen ezzel a magyar országgyűlés erkölcsi színvonalát biztosította. Az 1925. évi törvény a fenti rendelkezést átvette, habár azon enyhített: rágalmazás vagy izgatás háromszori elkövetésének csak akkor lett a következménye örök kizárás, ha a háromszori elkövetés 10 éven belülre esett, továbbá a szabadságvesztés-büntetés kitöltésétől számított 10, illetve 15 éves elteltés is csak ismételt esetben lépett életbe.²¹ (Ne felejtszünk meg arról, hogy a passzív választójognak az aktív választójog minden esetben feltétele volt, tehát az aktív választójogból való kizárás is érintette a választhatóságot!) 1938-tól kezdve a szabályok jelentősen szigorúbbak lettek:²² örökre kizárták a jelöltek sorából azokat, akik büntetett követtek el, függetlenül attól, hogy az elkövetés nyereségvágyból történt-e, illetve, hogy a tettest szabadságvesztés-büntetéssel sújtották-e. A törvényben felsorolt vétségek²³ esetén a 10 éves kizárás megmaradt, de a kizárás a szabadságvesztés-büntetéstől itt is elszakadt: pénzbüntetés esetén annak megfizetésétől kezdődött a számítása. Az ismételt elkövetésnek pusztán a rágalmazás vétségénél maradt jelentősége: itt öt éven belül legalább két elítélés volt szükséges, hogy

¹⁶ 2.200/1922. M. E. sz. rendelet 5. § 10. pont és 1925. évi XXVI. tc. 7. § (1) bek. 11. pont.

¹⁷ 1925. évi XXVI. tc. 7. § (1) bek. 10. pont és 1938. évi XIX. tc. 28. § (1) bek. 4. pont.

¹⁸ 2.200/1922. M. E. sz. rendelet 5. § 14. pont, 1925. évi XXVI. tc. 7. § (1) bek. 15. pont és 1938. évi XIX. tc. 28. § (1) bek. 6. pont.

¹⁹ Ld. a 8. sz. jegyzetet.

²⁰ 2.200/1922. M. E. sz. rendelet 8. § 3. és 4. pont. Az 5.985/1919. sz. M. E. rendelet ilyen okokat nem sorol fel, ld. 4. §.

²¹ 1925. évi XXVI. tc. 10. § (1) bek. 3. és 4. pont.

²² 1938. évi XIX. tc. 56. § (1) bek. 4–6. és 8. pont.

²³ Ld. a 13. sz. jegyzetet.

a 10 éves eltiltás életbe lépjen. Vegyük észre, hogy 1938 előtt a rágalmozást elkövető személy a megválaszthatóság jogát még örökre elveszthette; vajon a politikusok magasabb tűrőképességének követelménye fogalmazódott meg az új rendelkezésben? Végül megemlítjük azt is, hogy a hivatalvesztés már 1922-től kezdve kizárási ok volt a fegyelmi ítélettől számított 5 évig, 1938-tól kezdve pedig soha többé nem lehetett ilyen személyt országgyűlési képviselővé választani.²⁴ 1925-től pedig már volt szabály arra vonatkozóan is, hogy aki a tanácsköztársaság idején népbiztos vagy a forradalmi törvényszék tagja volt, azt nem lehetett megválasztani.²⁵

3. A választási bűncselekmények

A szabályozás érdekessége, hogy egészen 1925-ig külön törvény, az 1913. évi XXIII. törvénycikk²⁶ volt irányadó a választási bűncselekmények – büntettek és vétségek – tekintetében, a választójog büntetőjogi védelme tehát sem a büntetőkódexnek, sem a választási jogszabályoknak nem volt része. A büntettek és vétségek lajstromát kétségkívül aggályos lett volna az 1919-es és az 1922-es választójogi rendeletekbe beépíteni,²⁷ 1925-ben azonban a választójog törvényi szabályozásakor a különálló jog-

²⁴ 2.200/1922. M. E. sz. rendelet 8. § 5. pont, 1925. évi XXVI. tc. 10. § (1) bek. 5. pont és 1938. évi XIX. tc. 56. § (1) bek. 8. pont.

²⁵ 1925. évi XXVI. tc. 10. § (1) bek. 6. pont és 1938. évi XIX. tc. 56. § (1) bek. 4. pont.

²⁶ 1913. évi XXIII. törvénycikk a választói jog büntetőjogi védelméről. Módosította: 1918. évi XVII. törvénycikk az országgyűlési képviselők választásáról. A két törvényt hivatkozva: 5.988/1919. M. E. sz. rendelet 76. § és 2.200/1922. M. E. rendelet 99. §. Az 1913-as törvény helyezte hatályon kívül a Csemegi-kódexnek „A polgároknak választási joga ellen elkövetett büntettek és vétségek” című VIII. fejezetét (ld. 25. §). Az 1913. évi törvény rendelkezéseit alkalmazni kellett a törvényhatósági választásokra is (ld. 1. §).

²⁷ Mindazonáltal az 5.987/1919. M. E. sz. rendeletben ennek vannak nyomai: a rendelet a választók névjegyzékének a jogszerű összeállítását kifejezetten „Büntető rendelkezések”-kel védi, ez azonban csak az 1913. évi XXIII. tc. erre vonatkozó részének a hatályát érinti. (Ld. A magyar kormány 1919. évi 5.987. M. E. számú rendelete, a nemzetgyűlési választók névjegyzékének elkészítéséről és szavazóigazolványok kiállításáról, 21–24. §.) Itt térünk ki arra is, hogy az 5.988/1919. M. E. sz. rendelet a nemzetgyűlési választásokra az országgyűlési képviselőválasztások feletti bíraskodásról szóló 1899. évi XV. törvénycikk büntető rendelkezéseit is alkalmazni rendeli. (Ld. A magyar kormány 5.988/1919. M. E. sz. rendelete, a nemzetgyűlés tagjainak választásáról, 76. §). Az 1899-es törvényből hivatkozott három bűncselekménnyel azonban csak jegyzetszerűen foglalkozunk, mivel pusztán a Friedrich-féle választójog háttérjogszabályaként kívül esik a Horthy-korszakon. (A képviselőválasztások felett 1922-től a nemzetgyűlés, 1925-től pedig a közigazgatási bíróság bíraskodott. Ld. 2.200/1922. M. E. sz. rendelet 113. §, 1925. évi XXVI. tc. 104. § (1) bek. és 1938. évi XIX. tc. 133. § (1) bek. Az 1899-es törvény szerinti első bűncselekményt olyan választási vagy szavazatszedő küldöttségi elnök követte el, aki valamelyik jelölt megválasztásának a biztosítását vagy a választás meghíúsítását megkísérelte, illetve a rendet biztosító fegyveres erővel való rendelkezést átruházta más személyre (ld. 169. §). E tényállás voltaképpen beilleszthető abba, amit az 1913-as törvény „A választás vagy a szavazás meghamisítása és meghíúsítása” cím alatt minősített esetként megfogalmaz (ld. 16. §). A harmadik bűncselekményt az valószínűleg meg, aki a bíróság előtt hamis tényeket adott elő a választással kapcsolatos vitás ügyben (172. §), az igazmondás eme biztosítéka tovább élt a Horthy-kori választójogi törvényekben (vö. 1925. évi XVI. tc. 164. § és 1938. évi XIX. tc. 194. §, az utóbbi utal a 1878. évi V. tc. 213. §-ára, azaz a hamis tanúzás és hamis eskü büntetőtörvénykönyvi tényállására). Talán a második bűncselekmény a

szabály anyagának integrálására immár lehetőség nyílt.²⁸ Mindazonáltal jog iránti érzéketlenséget tapasztalunk abban, hogy az új választójogi törvény és a büntetőkódex tényállásai egymással továbbra is áthallásban, illetve rész-egész viszonyban maradtak.²⁹ Az 1913. évi törvény tartalmilag érvényben volt az egész korszakban, mivel az 1925. évi törvény „megtorló rendelkezéseit” az 1938-as választójogi törvény is – néhány szigorítástól eltekintve – lényegében érintetlenül hagyta.³⁰ Mindez szép példája annak, hogy az Osztrák-Magyar Monarchia és a Horthy-korszak jogrendszere – és jogtörténete – egymással mennyire szoros összefüggésben van.

Az említett törvények négy választási bűncselekményt fogalmaztak meg, ezek közül a választók névjegyzékének a meghamisítása állt az első helyen.³¹ A hamisítás egyrészt hatósági közeg által történhetett a célból, hogy valakit a névjegyzékbe felvegyenek vagy abból kihagyjanak törvényellenesen. Másrészt a bűncselekményt elkövethette bárki más is, aki hamis vallomást tett vagy hamis bizonyítékot adott, amikor a választójogosultságát kellett elbírálni.³² A büntetési tételeket a tanulmány későbbi fejezetében fogjuk tárgyalni.

legérdekesebb, amit kifejezetten egyházi személy követhetett el, ha templomban a választás eredményének befolyásolására alkalmas nyilatkozatot tett, vagy kegyeszekben való részesítést ígért bizonyos jelöltre való szavazás vagy nem szavazás esetében, vagy azok elvonásával, illetve egyházi fenyték alkalmazásával, túlvilági büntetéssel fenyegetett, továbbá, ha a vallási tisztelet tárgyait választási gyűlésen vagy körmenetben használta vagy azok használatát megengedte (ld. 170. §). Ami a legutóbbi esetet illeti, a törvény büntette a nem egyházi személy elkövetőt is (171. §). E törvényhelyen is igazolva látjuk Romsics Ignác állítását, mely szerint a nők általában magasabb életkori cenzusát a korabeli vélemények azzal magyarázták, hogy a vallásosság szempontja, illetve a helyi egyházak vezetőinek instrukciói erősen befolyásolják többségük választói magatartását. A kormány így próbálta meg csökkenteni valamelyest a keresztény párti és legitimista ellenzék bázisát. Ld. ROMSICS Ignác: *Bethlen István*. Budapest, Magyarországtudató Intézet, 1991. 146. Berecz Sándor 1932-ben külföldi minta nyomán tett javaslatot a kereszt védelmének újbóli bevezetésére: „[...] Görögországban tilos a vallási jelképek, nemzeti színek és más, általános tiszteletben álló tárgyak használata. Az elmúlt esztendőkből nálunk olyan profán célokra fordították a keresztet, hogy Görögország példáján okulva, a választójogi törvénnyel kapcsolatban bátran lehet majd ezt a kérdést is szabályozni.” BEREZ SÁNDOR: *A tökéletes választójog*. Budapest, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, 1932. 269.

²⁸ Ld. 1925. évi XXVI. tc. „Megtorló rendelkezések” 140–176. §.

²⁹ Például: választói névjegyzék meghamisítása (1925. évi XXVI. tc. 140–142. §) és okirat hamisítás (1878. évi V. tc. XXXII. fejezet, 391–407. §).

³⁰ Vö. 1938. évi XIX. tc. „Megtorló rendelkezések” 171–210. §.

³¹ 1913. évi XXIII. tc. 2. §, 1918. évi XVII. tc. 163. §, 1925. évi XXVI. tc. 140–142. § és 1938. évi XIX. tc. 171–172. §. A bűncselekményt ismerte az 5.987/1919. M. E. sz. rendelet is (ld. 21. § és 22. §), és az elkövetői körben ekkor még szerepelt az ún. „házi igazoló” is. Meghatározott számú lakásonként ugyanis a választói névjegyzék összeállításának alapjául szolgáló bejelentőlapok pontos kitöltésének és beszolgáltatásának ellenőrzésére házi igazoló(ka)t kellett választani, akiknek a valótlan adatokat tartalmazó lapokat nem volt szabad láttamozni. A Bethlen-féle választójogi rendelet a házi igazolás intézményét megszüntette.

³² Akkoriban ugyanis a választójogosultság megszerzéséhez különféle – főleg műveltségi – cenzusokat kellett teljesíteni. Ld. HOLLÓSI Gábor: Országgyűlési választási rendszer és választójog a Horthy-kori Magyarországon. *Pro Publico Bono: Magyar Közigazgatás*, 2015/1. 115–133.

A választójog gyakorlásának akadályozása és jogosulatlan befolyásolásának bűncselekménye³³ különösen azért érdekes, mert ezzel kapcsolatban ugyanazon törvények számos, egymástól viszonylag távol álló elkövetési magatartást³⁴ nevesítenek, illetve időben előrehaladva a legtöbb kiegészítés is itt figyelhető meg. A választójog gyakorlásának akadályozását és jogosulatlan befolyásolását követte el az, aki azért, hogy a választó kire adja vagy ne adja szavazatát, a választót bántalmazta, fenyegette vagy keresetében hátránnyal sújtotta, aki olyan álhírt terjesztett – például a jelölt haláláról –, amely a választók félrevezetésére volt alkalmas, aki ajándékot adott, etetett, itatott vagy ezeket elfogadta,³⁵ illetve, aki valótlanúságot terjesztett a jelölt személyére vagy magánéletére vonatkozóan.

A fent bemutatott törvényi tényállás már 1918-ban bővült azzal, hogy a bűncselekményt elkövette az a közhivatalnok is, aki a neki alárendelt alkalmazottat valamelyik jelöltre való szavazásra vagy nem szavazásra utasította. A forradalmak utáni demoralizált légkörben a választási erőszak elharapódzását sejteti, hogy a szavazás helyszínén a fegyverrel történő megjelenést, a bot³⁶ vagy más tetteges bántalmazásra alkalmas eszköz felszólításra való át nem adását, illetve a szavazás színhelyén a rendezettség egy 1919-es rendelet is bünteti.³⁷ Az 1925-ös törvénybe mindezek már a választójog gyakorlásának akadályozása és jogosulatlan befolyásolása elkövetési magatartásai-ként épültek be,³⁸ az 1913-as törvény alapján a jelölt megdobálásának tettevel valamint a választás alatt a szavazóhelyiséget magában foglaló épületben és annak környékén tartott beszéd tilalmával is kiegészülve.³⁹ Habár a „kampánycsend” kifejezést a korszak választójoga még nem használja, lényegében ez az intézmény körvonalazódik az említett beszéd tilalmában. Mind az 1913-as, mind az 1925-ös törvényben a fizikai erőszak (bántalmazás) kapcsán feltűnik a csoportos elkövetés lehetősége is, az 1938-

³³ 1913. évi XXIII. tc. 6–14. §, 1918. évi XVII. tc. 165–166. §, 1925. évi XXVI. tc. 143–156. §, 1938. évi XIX. tc. 173–185. §. A választó szállítását és ellátását – beleértve a lefizetését is – bűncselekménnyek minősítette az 5.988/1919. M. E. sz. rendelet (ld. 10. §), illetve a törvényes rendelkezésekre hivatkozva a 2.200/1922. M. E. sz. rendelet is (ld. 58. §), mely maga után vonta a választás érvénytelenségét is. Ezenfelül az 5.988/1919. M. E. sz. rendelet külön rendelkezésben büntette azt, aki juttatást ígért azért, hogy a jelöltet visszalépésre bírja. A bűncselekményt elkövette a jelölt is, aki a juttatást elfogadta (ld. 77. §).

³⁴ A bűncselekmény megvalósításához szükséges emberi tevékenység vagy mulasztás.

³⁵ A bűncselekményt tehát a választó is elkövette, az ellátást adó képviselőjelölt tettének pedig a választás érvénytelensége lett az egyik következménye. Angliában, aki vesztegetett, de azt is, akit megvesztegettek, egy évig terjedő fogházzal, továbbá 200 fontig pénzbírsággal lehetett büntetni, és a kényszermunkát is el lehetett rendelni az ítéletben. Egyúttal hét esztendőre meg lehetett fosztani a választójogától az elítéltet, ha pedig maga a jelölt követte el a büntetett, örök időkre eltiltották, hogy az illető kerületet képviselje. BERECS I. m. 267.

³⁶ A bot annyira ‘népszerű’ eszköz volt a korszakban, hogy a törvényalkotó a „tetteges bántalmazásra alkalmas más eszköz”-ök mellett külön is nevesítette a választási jogszabályokban.

³⁷ 5.988/1919. M. E. sz. rendelet 15. § és 35. §. Ld. még: 2.200/1922. M. E. sz. rendelet 94. § 1–3. pontok.

³⁸ A rendezettségnek legalább olyan mértékűnek kellett lennie a törvény szerint, hogy legalább egy személy ne tudja a választójogát gyakorolni.

³⁹ 1913. évi XXIII. tc. 19. § és 21. §; ld. még 5.988/1919. M. E. sz. rendelet 35. § és 2.200/1922. M. E. sz. rendelet 71. §.

as törvény pedig – további szigorításként – már a választói jog gyakorlásának erőszakkal vagy fenyegetéssel való akadályozásának a kísérletét⁴⁰ is bünteti.

A korszak választójogi törvényei a bűncselekmények sorában harmadikként a választás vagy szavazás meghamisítását és megghiúsítását szerepeltetik.⁴¹ Vegyük észre, hogy hamisítási tényállással már korábban is találkoztunk a választói névjegyzék jogszerű összeállításának védelmében, a választásokkal kapcsolatos hamisításoknak tehát többszörös volt a kezelése. A választás vagy szavazás meghamisításának és megghiúsításának az elkövetési magatartásait az jellemezte, hogy azokat a törvények csak példálózva sorolták fel. A bűncselekményt például az követte el, aki többször szavazott vagy szavazatát más személy neve alatt adta le,⁴² 1925-től pedig az is, aki ajánlási ívet jogtalanul megsemmisített. Habár említettük, hogy a büntetési tételek tárgyalását tanulmányunk e fejezetében mellőzzük, itt mégis megjegyezzük, hogy e választási bűncselekmény kapcsán volt kiszabható a legmagasabb büntetési tétel: maximum öt évig, azaz egy teljes országgyűlési ciklus idejére terjedhető börtön.⁴³ Aki pedig e bűncselekmény elkövetését csak megkísérelte, azt már az 1913-as törvény is büntetni rendelte.

A választási bűncselekmények sorát a szavazás titkának megsértése zárta,⁴⁴ melynek kifejezetten a titkos szavazás intézménye volt a védett jogi tárgya.⁴⁵ Megjegyezzük azonban, hogy 1922 és 1938 között csak meghatározott választókerületekben (nagyobb városokban) szavazhattak titkosan.⁴⁶ A bűncselekmény akkor megvalósult meg, ha a titkos szavazás alkalmával valaki szándékosan tudomást szerzett arról, hogy a választó a szavazatát kire adta le, vagy ha a szavazatszedő küldöttség tagja mással közölt olyan titkot, ami véletlenül tudomására jutott.

4. A választási jogszabályok különös rendelkezéseinek védelme

A fent ismertetett büntettekkel és vétségekkel szemben jellemzően ‘csak’ kihágást, súlyosabb esetben vétséget követett el, aki az alábbi, zömmel már 1919-től érvényes, illetve az 1922-es választójogi rendeletben is szereplő szabályokat megszegte. Az 1925-ös ‘kodifikáció’ e részének – „A választójog védelmével kapcsolatos egyéb rendelkezések”-nek – tehát nem az 1913-as törvény volt az előzménye. A büntetőjogi védelemben részesített rendelkezéseknek két nagy csoportját különböztethetjük meg. Az

⁴⁰ „A cselekmény, mellyel a szándékolt büntett vagy vétség véghezvitele megkezdett, de be nem végzetett: a megkezdett büntett vagy vétség kísérletét képezi.” 1878. évi V. tc. 65. §.

⁴¹ 1913. évi XXIII. tc. 15–17. §, 1925. évi XXVI. tc. 157–159. §, 1938. évi XIX. tc. 186–188. §.

⁴² Angliában kényszermunkával súlyosított kétévi fogházra lehetett ítélni azt, aki más helyett vett részt a szavazásban. BEREZS I. m. 267.

⁴³ Az öt évig terjedhető börtönbüntetés a bűncselekmény minősített esetére vonatkozott, amikor a szavazás vagy eredménye megállapításának meghamisítója vagy megghiúsítója a választási eljárásban közreműködő hivatalos közeg volt.

⁴⁴ 1913. évi XXIII. tc. 18. §, 1925. évi XXVI. tc. 160. §, 1938. évi XIX. tc. 189. §.

⁴⁵ A jogi tárgy azt a társadalmi értéket, érdeket jelenti, amelyet a büntetőjog védelemben részesít.

⁴⁶ Ld. erről: HOLLÓSI I. m.

egyik kifejezetten a választások határidejét kitűző belügyminiszteri rendelet közzétételétől kezdődő időszakkal függ össze, a másik viszont egy teljesen vegyes csoport, amelynek elemei különböző jogszabályhelyekhez kötődnek.

Ami az első csoportot illeti, a választások határidejét kitűző belügyminiszteri rendelet közzétételétől tilos volt⁴⁷ választási körmenetet tartani, illetve a választás céljára zászlót kitűzni, különösen templomra vagy középületre, vagy a magyar állammal ellenséges érzést⁴⁸ kifejezésre juttató zászlót használni. 1919 után még csak a falragaszok templomon vagy középületen való elhelyezését bírságolták,⁴⁹ az 1925-ös törvényben azonban már azt is előírták, hogy a plakátok és röpcédulák „a tárgyilagos tudnivalókon kívül” nem tartalmazhatnak semmi más szöveget vagy ábrát.⁵⁰ Már 1919-től kezdve a bejelentett pártgyűlést a rendőrség nem tilthatta meg, de a közbiztonság vagy a közegészség érdekében hivatkozva más hely és időpont megjelölését kérhette.⁵¹ A pártgyűlés összehívására vonatkozó szabályokat az 1938-as törvény tovább szigorította. Ekkortól a választás előtt egy héttel már tilos volt pártgyűlést tartani – e

⁴⁷ 5.988/1919. M. E. sz. rendelet 11. §, 14. §, 2.200/1922. M. E. sz. rendelet 57–59. § és 92–94. §, 1925. évi XXVI. tc. 60. §, 61. § és 161–163. §, valamint 1938. évi XIX. tc. 68–74. §.

⁴⁸ Ezt a fordulatot az 5.988/1919. M. E. sz. rendelet még nem alkalmazza, a 2.200/1922. M. E. sz. rendelettel került be a joganyagba, akkor még „ellenséges irányzat”-ként fogalmazva.

⁴⁹ „Budapest lakosai jól emlékezhetnek még arra az elkeseredett plakátharcra, amit a legutóbbi fővárosi községi választás előtt egyes pártok, illetve inkább a pártok egyes jelöltjei vívtak. A fővárosban alig volt épület, – beleszámítva a középületeket, – amit ne éktelenítettek volna el izléstelen plakátok özönével. Az éjszaka leple alatt plakátragasztók hada a legrikítóbb színű plakáterdőt varázsolta a házak falára. Milyen bölcs a francia törvény, amely elrendeli, hogy bármilyen választás egész időtartama alatt a választásra vonatkozó plakátok felragasztása csak a hatóság által erre a célra külön kijelölt helyen engedhető meg. [...] A törvény értelmében a választás idején minden községben külön helyet jelölnek ki [...] a választási plakátok részére és minden pártot vagy jelöltet hasonló nagyságú hely [...] illeti meg. Többnyire nyersen összeaécsolt hirdetőtáblákat használnak, ezeket megszámozzák és egymás mellett egy sorban állítják fel a polgármesteri hivatal előtt vagy más szembetűnő helyen. Máshová mindenütt tilos választásai plakátok felragasztása, még akkor is, ha leröjják a hirdetési bélyegilletéket.” BERECS i. m. 268.

⁵⁰ A „tárgyilagos tudnivalók”-at az 1938-as választójogi törvény a „pártgyűlések közzététele” fordulattal konkretizálta. „Különösen sújtja ez azokat, akiknek sajtóorgánum nem áll rendelkezésükre. Kormányparti oldalon helyilap mindig hamarabb van, és talán éppen az előnyverseny gondolata is motiválta e rendelkezést.” ACSAY i. m. 230.

⁵¹ „[...] köztudomású azonban, hogy a kifejlett gyakorlat mindezt közigazgatásilag hogyan játssza meg. A községnek egyetlen alkalmas vendéglői nagytermét zsúfoltság esetére közegészségileg ártalmasnak nyilvánítják, hogy legalább a gyűlés tartamára mentesítsék a falu népét attól a veszedelemtől, amely a rosszpítésű kislakásokban egész éven át úgylis fenyegeti őket. A rendelkezésre álló néhány napon belül, amely alatt a jelöltnek néhol harminc községet is végig kell járnia, természetesen nem igen van idő új engedélykérésrel való kísérletezésekre. Annál nehezebb ez, mert a törvény előírja, hogy az engedélyt a rendőrhatalóság vezetőjénél illetve községekre nézve a főszolgabírónál kell kérni, ami úgy értelmezhető, hogy személy szerint kell őket elérni, s ez nem mindig könnyű feladat, ha történetesen úton vannak a járás területén – éppen a választással kapcsolatos közigazgatási teendők miatt. Súlyos jelentősége van annak is, amikor vasárnapokra szóló gyűlésengedélyt csak az egyik jelöltnek adnak. Különösen falvakon, ahol esti órában programbeszédet mondani nem igen lehet, jó idő esetén pedig napközben odakint vannak a földeken, a vasárnap szinte az egyetlen alkalom a néppel való érintkezésre és a nem óhajtott jelöltet valósággal izolálni lehet, ha gyűlésengedélyeit mindig hétköznapra és akkor is a délelőtti órákban kapja.

rendelkezésben ugyancsak a kampánycsend intézménye látszik kibontakozni. Új szabály volt az is, hogy a képviselőjelöltnek a választókerületben állandó lakóhellyel nem rendelkező azon személyek nevét, akiket pártgyűlés rendezése vagy a maga körutatására igénybe kívánt venni, a rendőrségen be kellett jelenteni. Egyúttal büntetendővé vált az, aki a képviselőjelöltet utaztatta vagy pártgyűlést rendezett anélkül, hogy a jelölt bejelentette volna. 1938-tól a választójogi törvény kifejezetten megengedte, hogy a rendőrség a pártgyűlésen elhangzottakról gyorsírói feljegyzést készíthessen. Utalnunk kell azonban arra, hogy hasonlóan szigorú szabályok közvetlenül a forradalmak után is, egészen 1922-ig hatályban voltak: a pártgyűléseken jelen kellett lennie a rendőrhatalomnak, rendzavarás esetén pedig akár fel is oszlathatta azokat. A pártok minden szavazóköri körben csak egy-egy zárt párthelyiséget tarthattak 1938-tól kezdve, de azt is csak akkor, ha erről a rendőrhatalomnak bejelentést tettek.⁵² Csak érdekességként említjük meg, hogy a választás napját megelőző nap délután hat órától a választás befejezéséig szeszes italt árusítani már az 1919-es rendelet szerint sem lehetett, ezzel a későbbi választási jogszabályok is az erőszak meggátolására törekedtek.

Az itt tárgyalt cselekmények második csoportja⁵³ – ahogy már említettük – különböző jogszabályhelyekkel van kapcsolatban, a büntetés kifejezetten ezek érvényre jutását biztosította. Így – többek között – büntették azt, aki több jelöltet ajánlott, vagy aki más választó nevét az ajánlási ívbe jogosulatlanul beírta.⁵⁴ Itt is felhívjuk a figyelmet arra, hogy szinte feleslegesnek tekinthető a ‘szakterületi’ büntetendő cselekmény megállapítása, hiszen az részét képezi a büntetőkódex szerinti közokirat hamisításnak.⁵⁵ Annak a választónak, aki a szavazatszedő küldöttség előtt nem jelent meg, bír-

A rossz időjárás esetén avagy csupán címén teremre való korlátozás szintén külön alkalom a gyűlések megnehezítésére, mert az egyetlen vendéglői termet kellően figyelmeztetett tulajdonosa nem mindig meri átengedni és egyébként is költséges lehet. (Legyen szabad itt megjegyezni, hogy Franciaországban például az iskolatermek váltakozva valamennyi jelöltnek rendelkezésére állnak – még pedig díjtalanul.)” ACSAY i. m. 232–233.

⁵² Az angol törvény szerint minden vidéki szavazókerületben csak egy, városokban pedig minden 500 választó után lehetett egy-egy választási párthelyiséget tartani (bérelni). Az angol törvény a kortések számát is szabályozta: városi választókerületekben 500, vidéki kerületekben pedig 5000 választóra lehetett igénybe venni egy-egy választási alkalmazottat. BEREZCI i. m. 268.

⁵³ 5.988/1919. M. E. sz. rendelet 17. §, 18. §, 61. §, 64. § és 68. §, 2.200/1922. M. E. sz. rendelet 27. §, 90. §, 95. § és 97. §, 1925. évi XXVI. tc. 29. § (1) bek., 161. § (3) bek., 162. § (1) bek. 1. és 3. pontok, 164. § és 181. § (1) bek. és 1938. évi XIX. tc. 190. § 3. és 4. pontok, 220. § (1) bek. 1. pont.

⁵⁴ Az 5.988/1919. M. E. sz. rendelet még a gondatlan elkövetést is büntette, ha valaki a választási biztosnak olyan jelölési ajánlatot adott át, amelyen „nem valódi aláírás” vagy „költött név” szerepelt. A Csemegi-kódex a gondatlanság („culpa”) fogalmát használta, de nem definiálta. (Ld. 1878. évi V. tc. 75. §.) Megemlítjük még, hogy az 5.987/1919. M. E. sz. rendelet alapján a pártok vagy legalább 100 választó bizalmi egyéneket jelölhetett az ún. összeírási biztos mellé. Bűncselekmény volt e nyilatkozat meghamisítása is, amit átnyújtói gondatlanságból szintén el tudtak követni (ld. 5. §). A 2.200/1922. M. E. sz. rendeletben az összeírási biztos helyére összeíró küldöttség lépett, így e rendelkezés nem került bele (ld. 22. §).

⁵⁵ „Aki hamis közokiratot készít, vagy valódi közokiratot, tartalmának megváltoztatása által meghamisít, ha ebből valakire jogsérelem háramlik vagy háramolhatik, akár külföldi, akár belföldi legyen azon közokirat: a közokirat hamisításának büntetett követi el...” 1878. évi V. tc. 391. §. Vö. 2.200/1922. M. E. sz. rendelet 95. §.

ságot kellett fizetnie.⁵⁶ Érdekeségként említjük meg, hogy 1925-ig a bírság mértéke attól is függött, hogy az illető személy jövedelmi adó fizetésére kötelezett volt-e.⁵⁷ Mivel a titkos szavazás egyben kötelező is volt már 1918-tól kezdve,⁵⁸ (nyilvános szavazásnál a választónak csak meg kellett jelenni az 1925-ös törvény szerint, de nem volt köteles szavazni), elmondható a korszak politikai és jogi gondolkodásáról, hogy a választójogra elsősorban nem állampolgári jogként, hanem mint állampolgári kötelességre tekint. Büntetendő volt továbbá az, aki a választójogosultak összeírásakor a valamásszolgáltatást megtagadta. Az 1925-ös választójogi törvénybe az 1920. évi I. törvénycikk⁵⁹ ‘áthallásaként’ került be, hogy aki az országgyűlés tanácskozó termében jogosulatlanul megjelent és onnan felhívásra nem távozott, bűncselekményt követett el. 1938-tól a tényállás kiegészült azzal is, hogy büntetendővé vált, aki közleményben ismertette az országgyűlés zárt ülésének az eseményeit. Végül, már az 1919-es rendelet is büntette azt a közhivatalnokot, aki bárki kérésére az őrizetére bízott választói névjegyzékről nem állított ki másolatot, továbbá a megválasztott képviselőnek a választási jegyzőkönyvből nem adott példányt,⁶⁰ amivel – megbízólevélként – igazolni tudta volna megválasztását. Ez azonban már a fegyelmi eljárás megindításának is az alapját képezte, a hasonló eseteket vesszük sorra a következő fejezetben.

5. Fegyelmi felelősség

Mint említettük és jelezzük e fejezet címében is, itt nem magának a fegyelmi eljárásnak a lefolyásával kívánunk foglalkozni, hanem azokkal az esetekkel, amikor a fegyelmi eljárást meg kellett indítani.⁶¹ Már 1918-tól kezdve a választásban közreműködő minden esküt tett közeg, továbbá állami, törvényhatósági vagy községi közszolgáltatban álló alkalmazott ellen⁶² – a büntetőjogi következményektől függetlenül – fegyelmi eljárásnak volt helye, amennyiben megszegte vagy kijátszotta a választásra vonatkozó

⁵⁶ Továbbá az ilyen választó az 5.988/1919. M. E. sz. rendelet szerint – ha nem tudta magát alapos okkal kimenteni – a bírság megfizetésén túl elvesztette a választójogát a legközelebbi törvényhozási választások idejére is. Ez a rendelkezés azonban sosem lépett érvénybe, mivel az újabb választásokra már újabb választójogi rendelet jelent meg (1922).

⁵⁷ A 2.200/1922. M. E. sz. rendelet alapján a meg nem jelent személyek névsorát a központi választmány elnöke előbb a pénzügyigazgatósághoz (adófelügyelőséghez) tette át. Ez a szerv állapította meg, hogy a választóra a megelőző évben jövedelmi adót kirottak-e. Ezután a névsort a pénzügyigazgatóság áttette a rendőrséghez. 1925-től kezdve – mivel jövedelemadó fizetésétől már nem függött a bírság mértéke – a névjegyzékét a központi választmány elnöke közvetlenül az illetékes elsőfokú rendőrhatalomhoz, 1938-tól pedig a főszolgabíróhoz (polgármesterhez) küldte meg. A bírság kiszabása itt történt meg.

⁵⁸ Ld. 1918. évi XVII. törvénycikk az országgyűlési képviselőik választásáról, 153. §. Hivatkozza az 1938. évi XIX. törvény 9. §-ának indoklása is.

⁵⁹ 1920. évi I. törvénycikk az alkotmányosság helyreállításáról és az állami főhatalom gyakorlásának ideiglenes rendezéséről, 3. § (3) bek.

⁶⁰ 1938-tól megbízólevélről már csak a választási jegyzőkönyv kivonata szolgált. [Ld. 121. § (1) bek.].

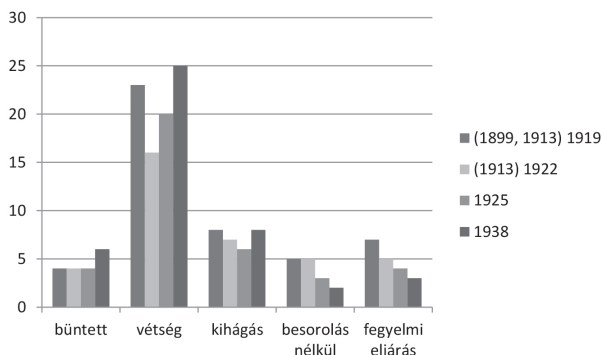
⁶¹ 1918. évi XVII. tc. 160.–161. §, 5.988/1919. M. E. sz. rendelet 12. §, 13. §, 15. § és 70. §, 71. §, 2.200/1922. M. E. sz. rendelet 61. §, 90–91. §, 94. § 4. pont és 98. §, 1925. évi XXVI. tc. 57. § (6) és 175. §, 176. §, 1938. évi XIX. tc. 63. § (5) bek., 69. § és 206–210. §.

⁶² Az utóbbi fordulatot csak a 2.200/1922. M. E. sz. rendelet nem tartalmazta, ld. 98. §.

rendeleteket. Ennek az általános szabálynak a kimondása mellett azonban a jogszabályok néhány egyedi esetre is kifejezetten rendelkeztek. Így például fegyelmi eljárás indult az ellen, aki a választás során a csend és a rend fenntartására kirendelt fegyveres erőt más célra vette igénybe. Szintén fegyelmi tényállást valósított meg annak a köztisztviselőnek vagy községi jegyzőnek a tette, aki saját hivatali működése területén választási pártgyűlés összehívásában működött közre, vagy ha ilyen pártgyűlésnek elnöke vagy jegyzője lett, továbbá, ha a képviselőjelölt körutaztatásában részt vett, illetve a választókat a szavazás helyszínére vezette.⁶³ Jól látható ebben a rendelkezésben, ahogy a két háború közötti jogalkotás – az 1989/1990. évi rendszerváltást követő tendenciának is megfelelően – törekedett az államapparátus politikamentességének az elérésére. Végül megemlítünk egy olyan fegyelmi okot, amely az 1919-es és 1922-es szabályozásban még benne volt: egészen 1925-ig fegyelmi eljárásnak volt helye a rendőrhatalom olyan tagja ellen, aki a választási pártgyűlés megtartását gátolta nyilvánvalóan nem komoly okból.

6. A bűncselekmények és a büntetések statisztikája

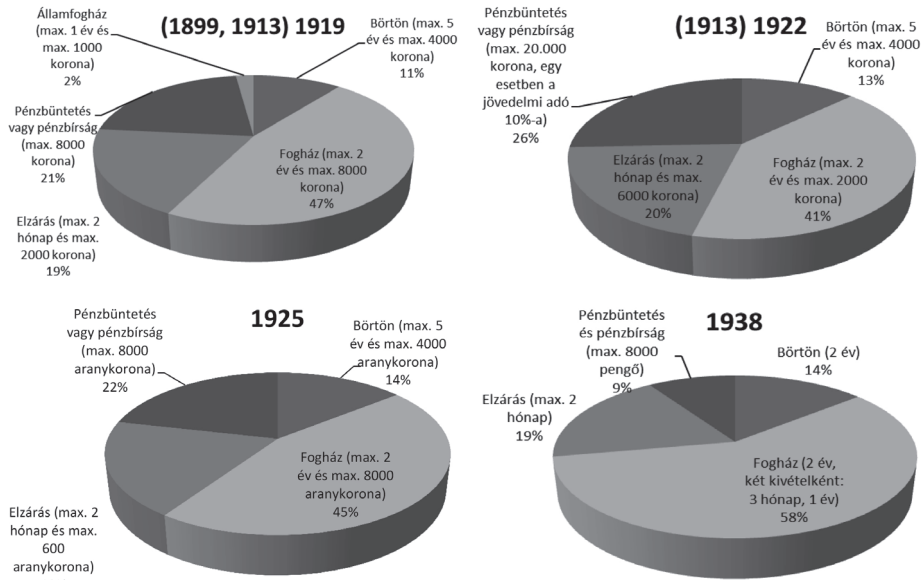
Az alábbiakban azt vizsgáljuk meg, hogy mennyiben büntették szigorúan a választási bűncselekményeket, illetve, hogy megtorlásuk terén – háborútól háborúig – milyen mértékű szigorodás figyelhető meg. Ennek egyik objektív mutatója, hogy hány bűncselekmény van – súlyossági sorrendben – büntettnak, vétségnek vagy ‘csak’ kihágásnak nyilvánítva az egyes választási jogszabályokban. A büntettek, vétségek és kihágások összeszámlálásakor azonban nehézséget jelentett, hogy olykor szinte elkülöníthetetlen, hogy a törvényalkotó egy-egy körmondata több bűncselekményt, vagy pusztán ugyanannak a bűncselekménynek több elkövetési magatartását fedti-e. E körmondatok pusztán jogérzék alapján történő széttagolása (a kereszthivatkozások kezeléséről nem is szólva) a statisztikába szubjektív, nehezen ellenőrizhető elemet épített volna be, ezért tartottuk helyesnek, hogy a jogszabályokban pusztán a büntettet, vétséget vagy kihágást ‘követ el’ szöfordulatokat számoljuk össze. Így ugyan az általunk bemutatottnál a bűncselekmények száma akár magasabb is lehet, viszont eljárásunk statisztikai feldolgozásra alkalmas, teljesen objektív elemeket eredményezett. Előrebo-

csátjuk azt is, hogy statisztikánk elkészítésékor a választási jogszabályok „Megtorló rendelkezések” című részén túl figyelembe vettük az azokban másutt, elszórta megtalálható bűncselekményeket is.

⁶³ Ezt a fegyelmi tényállást az 1938. évi XIX. tc. a „Megtorló rendelkezések” közül a törvény „A választás tisztaságának és zavartalanosságának biztosítása” című fejezetébe helyezte át.

A grafikon világosan mutatja, hogy a választási bűncselekmények túlnyomó része a büntett és a kihágás között 'félúton', vétségként volt megfogalmazva. 1938-ban már legalább 25 volt e vétségek száma. Látható az is, ahogy 1938-ban a büntettek és a vétségek száma emelkedik, igen érdekes azonban – ami a „vétség” és „kihágás” oszlopoknál jól látszik –, hogy ez a szigorodás karakterisztikusabban inkább a '20-as évekhez, mintsem az 1919-es állapothoz képest mutatkozik. Ez arra enged következtetni, hogy a Bethlen-féle választójoggal szemben a Friedrich-féle általános és teljesen titkos választójognak szigorúbbak voltak a büntetőjogi garanciái. Érdekes és kérdés marad, hogy a jogalkotó vajon miért nem sorolt be néhány, jellemzően pénzbírsággal sújtott esetet semmilyen kategóriába. Így kihágást sem követett el, de mégis bírságot fizetett az, aki például a szavazatszedő küldöttség előtt nem jelent meg, vagy az összeíró küldöttség idézését figyelmen kívül hagyta. A fegyelmi tényállások csökkenése megtévesztő lehet, hiszen az előző fejezetben ismertetett általános szabály az egyedi esetek megfogalmazását voltaképpen feleslegessé tette. Úgy látjuk, pusztán a jogalkotó vált idővel egyre érzékenyebbé erre az összefüggésre.

Hogy a büntetőjogi következmények súlyosságát, illetve időben előrehaladva azok változását bemutathassuk, a választási bűncselekményekért kiszabható büntetések arányát és azok maximum értékeit⁶⁴ négy diagramon ábrázoltuk.⁶⁵ Az általunk alkalmazott megoldás tehát az egyes büntetési nemek átlagértékeit nem mutatja, nagyon

⁶⁴ A maximum értéket vettük figyelembe még akkor is, ha az nem a bűncselekmény alapesetére, hanem a minősített (súlyosabban büntetendő) esetére vonatkozik.

⁶⁵ A büntetési tételeket szintén azon az elven számoltuk össze, hogy az egyes tételeket a vizsgált jogszabályok hányszor írják le.

fontos azonban, hogy ezeket az átlagértékeket a korábbi jogszabály alapján tulajdonképpen maga a törvényalkotó számította ki 1938-ban. Ekkortól ugyanis a büntetési tételeket már nem bűncselekményenként, hanem egységesen határozta meg: a választási bünteteket két évig terjedhető börtönnel, a választási vétségeket pedig két évig terjedhető fogházzal büntette, amit mindkét esetben hivatalvesztés, illetve a politikai jogok gyakorlásának a felfüggesztése is kiegészített.⁶⁶ Ámbár az előrelépést, ami e tekintetben az 1938-as törvényben történt, kétségkívül nem lehet elvitatni, azt mindenképpen meg kell jegyezni, hogy szabadságvesztés-büntetés mellett a politikai jogok felfüggesztését, büntett esetén pedig a hivatalvesztést is már általában véve írta elő az 1919-es választójog is;⁶⁷ továbbá, hogy a szabadságvesztés-büntetés mellett a politikai jogok gyakorlásának felfüggesztését és a hivatalvesztést az 1925-ös választójogi törvény szintén általában mondta ki.⁶⁸ Az 1938-as törvény koncepcióját tehát nem lehet teljes egészében újnak tekinteni.

Mindenekelőtt a szabadságvesztés-büntetések rendkívül magas aránya, ami a grafikonokon azonnal feltűnik, 1938-ra már 90% körüli. A szabadságvesztés-büntetés végrehajtási fokozatai közül a fogház dominál, ez a választási bűncselekmények legnagyobb részének vétségek közé sorolásával teljes összhangban áll. Itt is jól megfigyelhető az 1938-as szigorítás, a pénzbüntetés önálló alkalmazási körének szűkülése még az 1919-es állapothoz képest is markáns.⁶⁹ Az utókor szemszögéből túlzottan szigorúnak érezzük a szabadságvesztés-büntetés ilyen széleskörű alkalmazását néhány kivételtől eltekintve, nézetünk szerint az önmagukban kiszabható pénzbüntetések és bírságok körének szélesítése, azok – a szabadságvesztés-büntetésekhez hasonló – egyéges megállapítása, szükség esetén pedig összegük emelése lett volna a helyesebb.⁷⁰

⁶⁶ 1938. évi XIX. tc. 198. §. Sajnos rést üt ezen, hogy az országgyűlés tanácskozó termében jogosulatlanul megjelenő és onnan felhívásra nem távozó személyre vonatkozó büntetőtényállás továbbra is *külön* büntetési tétellel, és továbbra is a „Megtorló rendelkezések” helyett a „Vegyes rendelkezések” között szerepel. Ld. 219.§ (1). Ennek oka lehet, hogy az említett cselekményt ugyan a választójogi törvény szankcionálja, de nincs összefüggésben a választási eljárással.

⁶⁷ 5.987/1919. M. E. sz. rendelet 24. §.

⁶⁸ 1925. évi XXVI. tc. 167. §.

⁶⁹ Pénzbüntetések és pénzbírságok értéke az egyes időszakokban nehezen hasonlítható össze, mivel szinte minden választási jogszabály idején más volt a pénznem. A pengő kibocsátásakor 3800 pengő volt 1 kg arany értéke, 1 pengő 12.500 koronának felelt meg. Az aranykorona a 10, 20, majd 100 koronás aranyból vert érméje, ezzel fizetni 1927-ig lehetett. Forgalmi aranypengőt már nem adtak ki a koronával ellentétben.

⁷⁰ Pedig a korabeli szakíró, Berecz Sándor a büntetéseket még tovább szigorította volna, bár már nála is felmerült a gondolat, hogy súlyosabb vagyoni hátrány kilátásba helyezése lehet, hogy hatékonyabb volna: „A választási visszaélések üldözésére a legkegyetlenebb büntetőjogi rendelkezések szükségesek. Mindenekelőtt a választást vezető (elnök, szavazatszedő küldöttségi elnök stb.) büntetőjogi és teljes anyagi felelősségének a kérdését intézményesen kell szabályozni. Ha olyan szabálytalanságot követnek el, ami a választás megsemmisítését, vagy a választási eredmény kiigazítását [...] vonja maga után, a petíciós eljárás összes költségein kívül viseljék az új választás egész anyagi terhet, és még büntetőjogi úton is vonják őket felelősségre. A legtanácsosabb volna a német választójogi reformnak az Ehrenamtokra vonatkozó részét átvenni.” BEREZ I. m. 269.

7. Záró gondolatok

„Néhány évvel ezelőtt beavatott politikai körökben gyakran említették, hogy a végrehajtó hatalom egyik igen magasrangú tényezője felhívta a végrehajtó hatalom egy vidéki magasrangú exponensét, aki történetesen az egyik vidéki hivatalos jelölt helyett ugyancsak a kormányt támogató pártnak egy nemhivatalos jelöltje mellett foglalt állást és figyelmeztette, hogy ez az eljárása súlyos következményekkel járhat és a törvény szavai értelmében »két évig terjedhető fogházzal« büntetendő. Valószínű, hogyha az illető vidéki magasrangú tisztviselő történetesen a hivatalos jelölt mellett foglalt állást, aligha jutott volna eszébe a végrehajtó hatalom magas rangú tényezőjének, hogy a törvény megfelelő büntető rendelkezésére hívja fel az illető magasrangú vidéki tisztviselő figyelmét. Pedig a törvény nem ismer megkülönböztetést hivatalos jelölt és nemhivatalos jelölt között, de a leghatározottabban tiltja közhivatalnoknak a korteskedést...»⁷¹ A korszak egyik legnagyobb választójogi szakírójának, Berecz Sándor tollából származó történet is érzékletesen mutatja, hogy nem, illetve csak szelektíven tartották be a választójog büntetőjogi védelmét biztosító szabályokat. Berecz így kesereg: „Ha ezeket a büntető rendelkezéseket végrehajtották volna, Magyarország valószínűleg mintául szolgálhatna külföldi törvényhozásoknak a választójog büntetőjogi védelmében.»⁷²

Amellett, hogy a büntetőrendelkezéseket szelektíven tartották be, aggályosnak érezzük, hogy e rendelkezések sokszor visszaélésre alkalmas szabályokat védtek. Gondoljunk csak a pártgyűlések rendőrség általi más időpontra vagy helyszínre való áthelyeztetettségére.⁷³ A büntetések rendkívül szigorúak voltak, és nézetünk szerint ugyancsak visszaélésekre adott alkalmat a szabadságvesztés széleskörű alkalmazása. Ha például sikerült rábizonyítani az ellenzéki jelöltre, hogy jelvényét középületre tűzte ki, az 1925-ös törvény szerint kihágás miatt akár egy hónapra is el lehetett zárni, azaz a jelöltet az országgyűlési választásokból fizikailag ki lehetett vonni. 90 év távlatából visszatekintve, pénzbüntetés alkalmazása mindenképpen helyesebb lett volna ebben az esetben.

Aggályosnak tartjuk a transzparencia megoldatlanságát is, különös tekintettel arra, hogy a választójogi büntetőrendelkezések és a büntetőtörvénykönyv közötti viszony rendezettségé hol részben, hol egészben hiányzik. A legszélsőségesebb eset, amikor a választójogi törvény egyszerűen felülírja a büntetőtörvénykönyvet: az izgatást két évig terjedhető államfogház helyett három évig terjedhető börtönnel büntette, ha azt a választások idején követték el.⁷⁴ Az átláthatóságot ezenkívül még számos rendelkezés nehezítette. Így például, aki a közigazgatási bíróság előtti panaszban valótlan tényeket adott elő választási ügyben, azt a választójogi törvény alapján büntették, amennyiben

⁷¹ BEREZ i. m. 265.

⁷² BEREZ uo.

⁷³ Ld. 51. sz. jegyzetet.

⁷⁴ Vö. 1925. évi XXVI. tc. 153. § és 1878. évi V. tc. 171. § és 172. §. „Ezt a rendelkezést az izgatásnak szinte mindennapivá vált féktelensége és annak gyakran tapasztalt szomorú, sőt néha kiszámíthatatlan pusztításai teszik indokoltá, sőt szükségessé.” Indoklás az 1925. évi XXVI. tc. 153. §-ához.

a cselekménye súlyosabb büntető rendelkezés alá nem esett, aki viszont választási ügyben hamis tanúvallomást tett, azt már a büntetőtörvénykönyv alapján ítélték el.⁷⁵ Habár a panaszban előadott valótlan tények és a hamis tanúzás közötti különbség árnyalatnyi – hiszen a tettes mindkettővel a bíróságot kívánta félrevezetni –, adott esetben büntetésére mégis két különböző jogszabályt kellett alkalmazni. Jobb lett volna tehát a választási bűncselekményeket kizárólag a büntetőtörvénykönyvben szabályozni, és abban is csak azokat, amelyeket általánosabb, tágabb tényállásba (pl. izgatás, okirat hamisítás, hamis tanúzás) nem lehetett volna beilleszteni.

Mindazonáltal a Horthy-korszak választási büntetőjogának fejlődése a korszak alig negyedévszázada alatt igen jelentős utat tett meg, és az ezalatt bejárt állomások jogtörténeti szempontból jóval többet jelentenek, mint pusztán megállóhelyeket. A Bethlen-féle 1925-ös választójogi törvénynek büntetőjogi szempontból a kodifikáció a kiemelkedőbb eredménye, ebben a választási bűncselekményeket – a korábbi, külön törvénnyel szemben – már beépítve, külön részben találjuk meg. Hasonlóan mérföldkő az 1938-as választójogi törvény is, egyrészt, mert a jogalkotó a büntetőtörvénykönyvvel való 'áthallásokat' már jóval érzékenyebben kezeli: a választójogból való kizárásra már kifejezetten csak a büntetés kitöltése utáni időszakra rendelkezik, a politikai jogok gyakorlásának felfüggesztésére való elítéléssel a viszonyt így rendezi. Másrészt a büntettek és vétségek tekintetében egységesítette a büntetési tételeket is, melynek hatásáról és szigoráról természetesen lehet vitatkozni, az viszont kétségtelen, hogy ezzel az átláthatóságot nagyban elősegíti. Végül arra kívánunk rámutatni, hogy a korszak választási büntetőjogát jórészt egy 1913. évi törvény továbbélésének lehet tekinteni, és ha ehhez hozzátesszük, hogy a két háború között végig hatályban volt a Csemegi-kódex is, a jelen tanulmányból is világossá válik, hogy a két háború közötti időszakot voltaképpen a dualista-időszak 'kifutásának' lehet tekinteni. A kontinuitást hangsúlyozva ezért is célszerű 'Horthy-rendszer' helyett 'Horthy-korszakról' beszélni.

⁷⁵ 1925. évi XXVI. tc. 164. §, 165. § és 1938. évi XIX. tc. 193. §, 194. §. Vö. 1878. évi V. tc. 213. §.